

Literary Gentleman és kultúrpolgár

Horkay Hörcher Ferenc

Kulcsszereplője volt a kortárs magyar konzervativizmusnak John Lukacs, vagyis Lukács János tanár úr. Pedig nem állt be a szekértáborba, nem tekintette feladatának az értelmiségi kóruspolitizálást, sőt a kultúrháború megívását sem.

1924-ben született, három évvel édesapám születése után. Élete javát külföldön, az Egyesült Államokban töltötte, de – mivel személyesen ismertem, állíthatom – nagyon sok mindent átörökített a kommunizmus előtti magyar világból. Engem mindig arra az elsüllyedt korszakra emlékeztetett, amelyben édesapám volt gyerek, a két világháború közötti Magyarországra. Ám miközben fiatalsága kulturális kincseinek megőrzését feladatának tekintette, kíméletlen kritikusa is volt a Horthy-korszaknak, történészként. Olyan magyar ember, aki – mint Ady – soha nem szűnt meg ostromozni a magyarságot, szemünkre vetve öngyilkos választásainkat, gondolkodásunk tévútjait, fenntarthatlan illúzióinkat. Ha nem így járt volna el, hazaárulónak érezte volna magát.

John Lukács olyan, zsidóságát és katolicizmusát egyszerre megélő gondolkodó volt, aki Amerikában is magyar maradt, de hazatérve sem vesztette el nyugati értékválasztásait. Konzervatív volt, pontosabban, ahogy ő mondta, reakciós. Nem voltak illúziói a nyugattal, azon belül Amerikával kapcsolatban sem, ami a jelent és főleg a jövőt illeti, úgy érezte, egy hanyatló korszakban élünk. Ám olyan élvezettel kortyolta az életet eközben, ahogy kevesen a megsavanyodott százjű bölcsészek közül. És ez is hozzátartozott katolicizmusához éppúgy, mint konzervativizmusához.

Előttem fekszik a levél, amelyet személyes kapcsolatunk – hogy ne nevezem azt nagyképűen barátságnak – kezdetéről gondosan megőriztem. Merített papírra írta (*Southworth Antique*), angol betűtáras írógéppel. Keltezése: „2002 junius (sic!) 18”. A fejlécen szereplő cím szerint a Pennsylvania állambeli Phoenixville-ben adta fel – mennyire amerikai, és mennyire szimbolikus helynév ez, Lukács tanár úr utolsó amerikai otthona. Így kezdődik: „*Kedves Baratom! Nagy orom volt számomra, hogy személyesen megismertelek. Bizalmasan kozlom, hogy...*” Eddig idézem, a személyes levelezés bizalmas mivoltára tekintettel. A levél Tocqueville körül forog. Ekkoriban kerültem ugyanis a Vigiliához, s egyik első tevékenységem a tanár úr jelentős Tocquille esszéjének lefordítása és közlése volt. Így újból találkozhatott a két Lukács (akik közül egyik sem volt Lukács György híve), John Lukacs és Lukács László atya, a Vigília főszerkesztője. A levélben szó esik még Várszegi Asztrik akkori pannonhalmi főapátról is, arról árulkodva, hogy Lukacs a magyar katolikus egyházzal is bensőséges kapcsolatokat ápolt.

És kiterítettem az íróasztal előtt a szőnyegre azokat a könyveket is, amelyeket életművéből könyvtáramban találtam. 11 kötet, elég tetemes mennyiség, nem sok szerzőtől van több, Scruton jut eszembe, megszámolom, tőle 22 kötetem van. 10 közülük magyar kiadás, az Európa Kiadó jó érzékkel már '90 előtt indított sorozatának része. Az egy kivétel a *Budapest 1900. A Historical Portrait of a City and Its Culture* című kötet, amit 1988-ban adott ki a Grove Press, New Yorkban. Ezt a kívánatos borítóval kiadott könyvet (urak kávéznak rajta, boltívek alatt) már a járvány alatt rendeltem meg egy magyar könyvküldő szolgálattól, nagyon olcsón, mivel az angol nyelvű város-könyvben, amit most írok, mindenképpen szeretnék foglalkozni ezzel a páratlan vállalkozással. John Lukacs ezzel a kultúr- és társadalomtörténeti szenzációval feltette az angol nyelvű szakirodalmi térképre Budapestet, közvetlenül a századfordulás Bécs mellé.

Hogy melyik könyvét szeretem még? Kettőt emelnék ki: az egyik érthető, a másik talán magyarázatra szorul. Az érthető választásom az *Egy eredendő bűnös vallomásai*, amelyet 2001-ben adtak ki magyarul. Szellemi önéletrajza ez a történésznek, ahogy ő fogalmazott, bevallottan Pilinszky nyomán „gondolataim és figyelmem története”, melyet angol nyelvű olvasói számára írt, s melynek magyar kiadására az író-történész soha nem is gondolt. A történelmi távlat és a személyes érintettség elegye ez a könyv. De tetten érhető lapjain Lukács kivételes képessége: hogy egyszerre ír történelmi művet és szépirodalmat. Ugyanez a sajátos módszer? tehetség? adja a másik kedvencemnek is sajátos jellegét. Az *Évek* című könyvről van szó, amely egyszerű ötletre épül: benne a 20. század minden éve egy-egy röpke fejezetet kap, tapinthatóvá téve a tapinthatatlant (és tapintatlant): a történelmi változást. Számomra John Lukács írásaiban a történetírás művésze volt, leginkább talán Huizingához hasonlítható, emberként pedig nem több, de nem is kevesebb, mint *literary gentleman* és kultúrpolgár.